

EEN EEUW VERZIJL AAN DE RAAM EN GOUWE

door Lia Schouten en Andy de Bruijn

In het voorjaar en de zomer van 1999 deed zich de gelegenheid voor om archeologisch onderzoek te verrichten aan de Raam in Gouda. Het onderzoek werd verricht door de archeologische vereniging Golda i.s.m. de stadsarcheoloog van Gouda. Uit archiefonderzoek kwam al naar voren dat deze locatie lange tijd in het bezit is geweest van de familie Verzijl, geen onbekende in de Goudse pijpennijverheid.

afb. 1

Familiewapen Verzijl (1)

Het familiewapen heeft zijn oorsprong in het beroep van boomkweker. De oudste Verzijl-en waren van beroep boomkwekers. Gouda was in de late middeleeuwen beroemd om het aantal vruchtboom-kwekerijen. Deze boomkwekerijen bevonden zich in en rondom de Korte Akkeren tot in de binnenstad. Vanwege de uitbreiding van Gouda is dit verplaatst naar

Boskoop. De "wortels" van de huidige boomkwekerijen in Boskoop liggen dus in Gouda. Het familiewapen toont drie gouden geënte boompjes in een blauw schild (afb. 1).

De wrong en dekkleden zijn goudkleurig en blauw. Op de helm staat ook een geënt boompje. Het familiewapen komt terug in het verpakkingssysteem (cliché) van de "gekroonde L" (afb. 2).

Eigendomsbeschrijving van de panden welke in het bezit zijn geweest van de familie Verzijl, op en nabij de opgravingslocatie. (2)

De familie Frans Verzijl had aan en op de opgravingslocatie (Raam-Hoge Gouwe) van 1732 tot en met 1820 een aantal panden in haar bezit. Vanaf 1795 waren dat er in totaal acht. Het gaat hier om de nummers Gouwe 141/143, 145 en 147 (waarvan de eerste drie met achteruit naar Raam nummers 17, 19 en 21) en Raam 11 en 23. Deze locatie Gouwe-Raam ligt in de nabijheid van het "Moordrechtsche Verlaat", waar Frans Verzijl zijn kleisuur had (3).

Gouwe 141/143

Op 28 mei 1732 koopt Frans Verzijl van Neeltje, Maria en Aelbertje Gijselvegt, erfgenamen van hun broeder Jan Gijselvegt, een huis en erve aan de Westzijde van de Gouwe voor 2000 gulden. (Eigenboek R.A.no 375 fol. 41.) Het gaat hier om een pakhuis dat later een woonhuis wordt.

Na het overlijden van Frans Verzijl, (begravenis op 17-12-1785) komt het pand automatisch toe aan Maria en Cornelis, omdat zij enig en universeel erfgenaam waren.

In augustus 1795 erven Cornelis en Maria Verzijl het perceel officieel.

Na het overlijden van Maria verkopen haar erfgenamen op 16 maart 1820 het perceel.

Gouwe 145 en 147 - twee woonhuizen.

Frans Verzijl koopt de percelen in mei 1748 samen met de percelen Raam 17, Raam 19 en Raam 23.

Raam 17 en 19 liggen in het verlengde van Gouwe 145 en 147. Na het overlijden van Frans Verzijl komt het geheel toe aan Maria en Cornelis en hebben de percelen Gouwe 145 en 147 hetzelfde verloop als het pand Gouwe 141/143.

Raam 17 en 19 en 23 worden op 16 maart 1820 verkocht door de erfgenamen van Maria. Raam 17 wordt verkocht aan Leendert Vlak en Raam 19 aan Gerrit Putkamer.

Raam 11

Cornelis en Maria Verzijl kopen het perceel in augustus 1795 en verkopen het in juli 1800 aan Jacobus Bruijn.

In november komt het perceel weer terug in de familie via Huibert Verzijl, (groenteman en pijpenmaker). Op 16 december 1829 verkopen de kinderen van Pleternella Penzelaar, weduwe van Huijbert Verzijl, het perceel. Bernardus Verzijl en Frederik Veldman kopen samen het pand in 1830.

Raam 21

Het is niet bekend wanneer dit pand is aangekocht door Frans Verzijl. In augustus 1795 erven Cornelis en Maria Verzijl het perceel. Na het overlijden van Maria wordt het door de erfgenamen op 16 maart 1820 verkocht.

Plattegrond locatie Gouwe - Raam

GOUWE	151	149	147	145	141/143	139
			1748-1820	1748-1820	1732-1820	
RAAM	1795-1829		1748-1820		????-1820	1748-1820
	11	13/15	17	19	21	23

Aan de hand van de datering van de gevonden pijpfragmenten komen een viertal "Verzijl-en" voor toeschrijving in aanmerking.

Frans Verzijl (4)

gedoopt: niet bekend
 getrouwd: 24-01-1730 met Emmerentia Ponsier
 begraven: 17-12-1785

Onder de naam Frans Verzijl waren twee merken gedeponeerd:

- *Leeuw in de Hollandse tuin*
- *Pijlenbundel*

Onder de naam Frans Verzijl & Zoonen eveneens twee merken gedeponeerd:

- *WM-*
- *L gekroond-*

23-05-1729 Frans Verzijl legt zijn meesterproef af en zet het merk "*de Hollandsche duit*", later bekend als "*Leeuw in de Hollandsche tuin*".

03-04-1753 Overname van het pijpmerk "*de gekroonde L*" van Jacob de Ligt. Barend, een broer van Frans, neemt het merk later over.

07-06-1774 Frans Verzijl huurt dit merk van Barend Verzijl met de conditie: "*dat dese conditie is voor bejide haer leven lang geduerende*".

01-03-1757 Huur van het pijpmerk "*de gekroonde WM*" van Willem Witsius.

Cornelis Verzijl

gedoopt: 01-06-1734

overleden: 20-06-1806

- Cornelis -*WM-*
- Cornelis -*gekroonde L-*
- Cornelis -*de Slange-*
- Cornelis -*de Hollandsche tuin-*
- Frans & Zoonen -*WM-*
- Frans & Zoonen -*L-*

10-01-1770 Legt meesterproef af en kiest als merk "*de Slange*"

15-09-1781 Kinderen van Barend dragen het pijpenmerk "*de gekroonde L*" over aan Cornelis.

25-01-1786 Cornelis laat het pijpenmerk "*de Hollandsche tuin*" overschrijven van wijlen zijn vader.

Op dezelfde dag doet Cornelis Verzijl afstand van het merk "*de Slange*", het merk wordt overgedragen aan Willem Thoen (Willem 't Hoen) (5).

Maria Verzijl

gedoopt: 25-08-1741

overleden: 01-02-1820

- Frans & Zoonen -*WM-* 1753-1821
- Frans & Zoonen -*L-* 1753-1821
- Maria -*L-* 1806-1821
- Maria -*Hollandsche tuin-* 1806-1821

08-07-1806 Maria krijgt toestemming om de pijpenfabriek van wijlen haar broer te mogen voortzetten onder de dezelfde firmanaam: Frans Verzijl en Zoonen.

Afb. 2 Let op de drie fruitboompjes midden onder de L

Bernardus (Barend) Verzijl

(broer van Frans)

gedoopt: 29-01-1706
gehuwd: 13-11-1731 met Magtelt Vermeulen
hertrouwd: 09-05-1747 met Helena de Graaff
begraven: 10-09-1781

Barend

-L-

1768-1781

Uit een akte van 2 mei 1747 blijkt, dat Cornelis Vermeul in zijn testament van 10 juli 1744 had bepaald, dat na zijn overlijden moest worden uitbetaald door Cornelis van der Wal, gehuwd met Adriana Vermeul, aan Maggeltje Vermeul zuster van de testateur, gehuwd met Barend Verzijl, als haar aandeel in het pijpmerk "de Slange" een som van 600 gulden in wekelijkse termijnen van 1 gulden en 10 stuivers, met de bepaling dat bij het eventueel overlijden van Maggeltje Vermeul de wekelijkse uitkeringen door zouden gaan ten behoeve van haar kinderen tot de gehele som zou zijn uitbetaald.

Het pijpmerk "de Slange" was inmiddels verkocht aan Lucas de Jongh, die tevens de daarop rustende schuld aan Maggeltje Vermeul had overgenomen en die derhalve de wekelijkse uitkeringen deed.

Na het overlijden van Maggeltje Vermeul werden deze uitkeringen echter gestaakt wegens bezwaren van Cornelis van der Wal, die wilde dat de magistraat van Gouda er eerst zijn goedkeuring aan zou hechten, dat deze uitkeringen voortaan zouden geschieden aan Barend Verzijl, weshalve Barend Verzijl een request van die strekking richtte tot de magistraat van Gouda. Op dit request werd op 9 maart 1748 goedgunstig beschikt.

(Requestenboek O.fol. 105.)

Een akte van 15 september 1781 vermeldt:

Wij ondergeschrevenen, allen kinderen van Barend Verzijl, verklaren aan onze neef Cornelis Verzijl, in vrije eigendom af te staan het pijpmakersmerk "de gekroonde L" aan onze vader toebehoord hebbende en consenteerden dat het zelve Merk ten zijnen Name zal worden geboekt zonder enig recht op het zelve te behouden.

Deze akte was ondertekend door Arij Sijbartus, Jan, Huijbert, Martinus, Louijsje Verzijl en door Jan Bruijselaar, welke was getrouwd met Johanna Verzijl.

(Pijpmakers archief P.A.9.ongenummerde akte na no 104)

Beschrijving gevonden pijpfragmenten (6)

De pijpenstort is gevonden op de twee percelen Raam 17 en 19.

Het vondstcomplex is te dateren in de tweede helft van de 18e eeuw en bestaat uit 347 gladde en 36 bewerkte pijpen.

Wat direct opvalt, is de slechte kwaliteit van de gevonden bewerkte pijpfragmenten. Waarschijnlijk gaat het hier om het opruimen van een oude voorraad. Dit is wat ongewoon, gezien de altijd hoge kwaliteit van de pijpen die Frans Verzijl produceerde. Meest voorkomende merken zijn:

-	Leeuw in de Hollandse tuin	197 st
-	gekroonde L	97 st
-	Zon	43 st

foto 1

foto 3

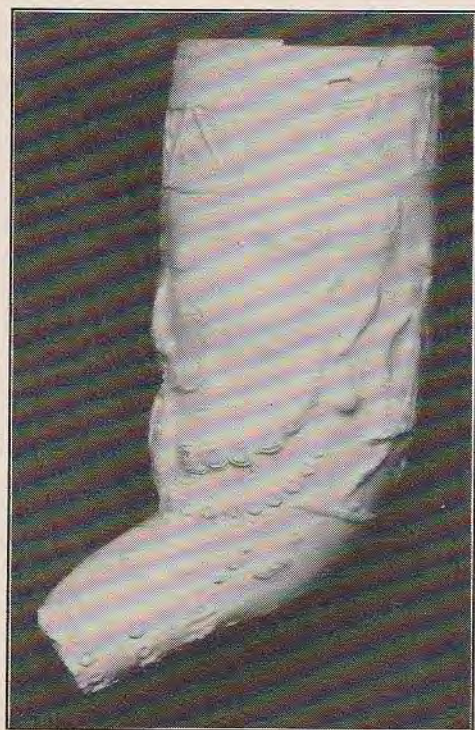

foto 2

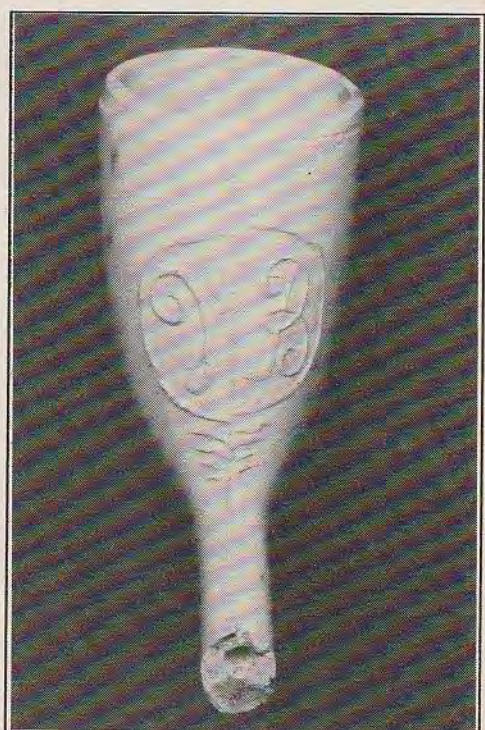

foto 4

- Het merk *de Zon* is niet in het bezit geweest bij Verzijl. Als eventuele makers komen Jan Weldrager, Daniel Sluiter en de weduwe van Daniel Sluiter in aanmerking. De mal hiervan wijkt sterk af van de rest van de gevonden pijpenkoppen. *De zon* heeft een mooie slanke ketel, terwijl de andere gevonden modellen een veel bollere ketel hebben.

- Een ander raadsel is de pijp met knorrendecoratie met stadhouder Willem IV aan de linkerzijde en zijn gemalin Anna van Hannover in amazone-zit aan de rechterzijde.

Op de voorzijde staat de Oranjeboom met daarboven "VIVAT ORANIE" in een lint. Tevens is op de voorzijde de ketel de pijp gemerkt met de *gekroonde 73*. Adriaan van Houten heeft dit merk eveneens in zijn bezit gehad. Deze was twee jaar compagnon van Frans Verzijl inzake de negotie van tabak. Op 6 december 1740 werd dit compagnonschap ontbonden. De steel toont echter L. DE JONG, aan hem is ook het merk *de Slange* overgegaan. Deze mal kan gemeenschappelijk bezit zijn geweest van de pijpmakers, wat in die tijd niet ongewoon was (6). De pijp komt overigens uit een versleten mal.
Not. H. van Heuven, no 681, fol. 847.

- De pijpenkop met Bachus op het vat komt daarentegen wel uit een scherpe mal (7). In een lint staat de tekst: T PYPIE EN T GLAASIE IS DAT NIET LEKKER BAASIE. De achterzijde toont het wapenschild van Gouda.
Merk: *Leeuw in de Hollandse tuin. (foto 1).*

- Gezichtspijp, de achterzijde toont twee schermmeesters. De *schermmeesters* zijn ook bekend als pijpmakersmerk. Merk: *Leeuw in Hollandse tuin. (foto 2).*

- Pijpenkop met aan de voorkant het opschrift VRANKRIJ DAUPHIN (9). Twee engelen houden het alliantiewapen vast met in de andere hand een banner. Onder het wapenschild loopt een ketting met Jacobsschelpen. Dit verwijst naar de bedevaartsplaats Santiago de Compostela in Spanje.
Merk: *Leeuw in Hollandse tuin. (foto 3).*

Pijpenkop met aan de voorzijde in sierlijke letters VB. Een variant is bekend met TB.
Merk: *gekroonde L. (foto 4).*

NOTEN

(1) (4) D.J. Koops, 1949, *Ons Voorgeslacht, Genealogie Verzijl*.

(2) (3) C.J. Matthijs, *Bewoners op de Raam van 1630 tot 1830*.

(5) (6) J. van der Meulen, *De "gekroonde roos"*, 1994

(7) D.H. Duco, *De tabakspijp als oranje propaganda*

(8) C. Faas PKN nr 75. blz. 864.

(9) C. Faas PKN XI, 43 blz. 63.

Met dank aan P. Mensert voor zijn hulp en advies bij het archiefonderzoek.